

Клаудія Слугу-Грама,

завсектором рідкісної книги ЦНБ АН Республіки Молдова

Думитру Грама,

ст. наук. співробітник Інституту філософії, соціології та права АН Республіки Молдова

Петру Манега - куратор Кишинівської публічної бібліотеки

Одним з важливих напрямів діяльності будь-якої бібліотеки є вивчення історії власного краю. Велику увагу приділяють цьому і в Кишинівській публічній бібліотеці (КПБ, Молдова).

У пропонованій статті розповідається про визначного діяча молдавської культури Петру Манега, який стояв біля джерел фундації КПБ.

Петру Манега (1782 ? - 1843), уродженець Валашського князівства, вніс значний вклад у розвиток книжкової та бібліотечної справи, а також права Молдови. Набув вищу освіту на юридичному факультеті Паризького університету (1816-1820). У 1820 р. одержав ступінь доктора права¹.

Восени 1820 р. граф І.А.Каподістрія запросив П.Манегу на посаду статс-секретаря з іноземних справ Росії. Як відповідальний за керівництво Петербурзькою царською канцелярією з управління справами Бессарабії, він направив юриста в розпорядження повноважного намісника області генерала Інзова. «Можливо, - писав йому Каподістрія, - знання його в молдавській мові та систематичне дослідження прав будуть не безкорисні комісії, встановлені для Зводу місцевих законів у Бессарабії»².

Петру Манега стояв біля витоків заснування Кишинівської публічної бібліотеки (нині - Національна бібліотека Республіки Молдова). Як член попечительської ради, він найняв будинок для її розміщення, вів фінансові операції, контролював і направляв поповнення книжкових фондів необхідною літературою³.

Архіви свідчать, що Манега прагнув здійснити ретельний відбір книжок із пропонованих книготорговцями та приватними особами. Скажімо, в 1835 р. попечитель у донесенні бессарабському губернатору писав: «Щодо виписки для тутешньої бібліотеки від санкт-петербурзького книгопродавця А.Смірдіна, честь маю повідомити, що визнаю не тільки корисним, а й необхідним придбати для тутешньої бібліотеки в купця Смірдіна вказані книги - 543 різних назви»⁴.

У підібраній книжковій партії серед 1143 томів російської та зарубіжної літератури були твори Пушкіна, Крилова, Фонвізіна, Державіна, Жуковського, Карамзіна, Байрона, Шіллера, Шекспіра, Скотта та ін., література з природознавства, хімії, астрономії, фізики, географії, історії, політекономії, юриспруденції. Тут виділялися твори «Опыт теории налогов» (1819) декабриста М.Тургенева, праці Адама Сміта, Вольтера, Монтеск'є та інших передових мислителів XVIII - першої пол. XIX ст.⁵

Характеризуючи діяльність попечителя, М.Козлов підкреслює, що при оцінці та виборі книжок у приватних осіб П.Манега постійно «керувався головною користю, яку придбання цих книжок може принести тепер і надалі відвідувачам Кишинівської бібліотеки»⁶. На її

офіційному відкритті 22 серпня 1832 р., Манега виступив з урочистою промовою французькою мовою, бібліотекар Білевич - румунською, професор гімназії Архангельський - російською.

Як попечитель, П.Манега виявляв велику сміливість та винахідливість. 5 травня 1833 р. він запропонував губернатору Бессарабії каталог рекомендованої літератури для Кишинівської публічної бібліотеки, що містив перелік книжок з політичної економії, історії та опису польського повстання 1831 р. В умовах суворого політичного режиму за царювання Миколи I, коли конфісковувалися навіть книги ліберального спрямування, порушувати питання про літературу, де описувалося повстання проти самодержавства, могла лише людина прогресивна та мужня. Губернатор, зрозуміло, каталог відхилив.

Талант і хист П.Манеги яскраво виявилися в галузі правової культури Молдови, особливо тоді, коли граф Каподістрія направив його для роботи в комісію з кодифікації місцевих законів у Бессарабії.

Передові діячі краю виступали за розвиток та вдосконалення його права. Вже в документі-зверненні до Катерини II «Запис пунктів, представлених депутатами Молдови імператриці», розробленому групою бояр на чолі з митрополитом кня-

© Слугу-Грама Клаудія, Київ, 1998

© Грама Думитру, Київ, 1998

зівства Гавриїлом у 1769 р., є цікаві пропозиції, спрямовані на вдосконалення управління державою і розвиток молдавського права*.

Проблема систематизації та кодифікації джерел права краю знову порушується на початку ХІХ ст. господарем А.Морузі. Не зникла ця проблема і після подій 1812 р., коли територію Східної Молдови, розташовану між Прутом, Дунаєм, Чорним морем та Дністром (пізніше названу Бессарабією), без з'ясування волі її населення, було анексовано Російською імперією**. Це зумовлювалося тим, що згідно з §6 Правил тимчасового правління краєм, затверджених царським урядом 23 червня 1812 р., жителям Пруто-Дністровського міжріччя надавалися для керівництва їх закони⁷. Пізніші документи підтвердили їхнє право користуватися своїми законами та звичаями⁸.

Надавши в 1812 р. Пруто-Дністровському міжріччю значну автономію, уряд Російської імперії намітив тут спочатку і ряд заходів з кодифікації місцевих джерел права⁹.

Практичні кроки до розробки зводу законів Бессарабії було здійснено тільки в 1817 р., коли приписом повноважного намісника царя в Бессарабії генерала-лейтенанта А.Бахметьєва було запропоновано Тимчасовому комітету області заснувати особливу комісію для приведення в систематичний порядок «Усіх законів, що служать Молдавському і Валашському князівствам»¹⁰.

Наприкінці 1820 р. до роботи комісії було залучено П. Манегу¹¹. Він, як підкреслюють Л.А.Кассо та інші дослідники, був єдиним членом комісії з юридичною освітою¹², володів грецькою, латиною, румунською, французькою, німецькою мовами¹³. Манега одразу підключився до роботи комісії, що значно активізувало її діяльність. Йому була притаманна не тільки висока

самовіддача в роботі, а й відсутність будь-яких прагнень до особистого збагачення. Перші два роки служби в Бессарабії він працював без оплати. Тільки в січні 1823 р. йому призначили скромну для доктора права винагороду - 600 крб. сріблом на рік¹⁴.

Манега глибоко дослідив джерела права Молдови. Розробку остаточного варіанта проекту громадянського кодексу для Бессарабії було проведено правознавцем у 1823-1825 рр. Титанічну працю, яку не могли виконати цілі комісії, він завершує один. Допоміг йому лише чиновник Бруннов, наблизивши нову кодифікацію до термінології і до загальної схеми російського законодавства, згідно з вимогами, одержаними з Петербурга¹⁵.

Складена Манеґою французькою мовою книга законів мала назву «Projet de Code Civil pour la Bessarabie» (Проект Громадянського кодексу Бессарабії). Досліджений нами рукопис книги, що зберігається в Центральному державному історичному архіві С.-Петербурга, складається з трьох томів: про осіб; майно; про обов'язки¹⁶.

Але при розгляді у вищих державних інстанціях Російської імперії проект Громадянського кодексу Манеґи не був затверджений царським урядом. Причина - перевага впливу на його структуру і зміст основоположних принципів юриспруденції Франції, а особливо Кодексу Наполеона - зразкового зводу законів буржуазного суспільства. А царизм у той період також прагнув проводити кодифікаційні процеси, які були б надійними засобами «зміцнення феодально-кріпосницького ладу та самодержавства»¹⁷.

Крім того, оточення Миколи І не було зацікавлене надати проектові силу закону, який, на думку спеціалістів у галузі юриспруденції, був «доволі високої якості для тодішнього часу взагалі і для тодішньої Бессарабії зокрема»¹⁸. Царизмові було вигідно зберегти на території Пруто-Дністровського міжріччя громіздку та запутану систему місцевих джерел права.

Подібне ставлення до дотримання колишніх офіційних обіцянок і запевнень було характерним для самодержавства. І на інших національних окраїнах царизм протягом віків обмежував розвиток інститутів

національної державності та правової культури неросійських народів. Приміром, російський дипломат В.В.Бутурлін (очолював царське посольство в Україні в 1653-1654 рр.), виступаючи на Переяславській раді в 1654 р., запевнив від імені царя, що «будуть збережені всі завойовані у визвольній боротьбі права та вольності населення України»¹⁹. Невдовзі, однак, самодержавство порушило взяті зобов'язання.

Дослідження творчості й діяльності П.Манеґи, інших діячів правової культури минулого має, на нашу думку, не тільки науково-пізнавальну цінність. Воно актуальне й для сьогоденного суспільно-політичного життя країни, оскільки дозволяє розкрити основні етапи, труднощі, проблеми, деякі тенденції розвитку правової культури різних народів.

¹ Angelescu C.C. Cei dintai romani doctori in drept dela Paris. - Bucuresti, 1928. - P.4-9; Eliade P. Influenta franceza asupra spiritului public in Romania. - Bucuresti, 1982. - P. 306; Кассо Л.А. Петр Манега - забытый кодификатор Бессарабского права. - СПб., 1914. - С.5.

² ЦГИА СССР, ф.1308, оп. 1 (1820-1834), д. 57, л. 2.

³ Ганенко П. История Кишиневской публичной библиотеки (1830-1917). - Кишинев, 1966. - С. 25.

⁴ ЦГА Республики Молдова, ф. 2, оп. 17, спр. 2192, арк. 20.

⁵ Ганенко П. Указ. соч. - С. 38-39.

⁶ Ганенко П. Указ. соч. - С. 39; ЦГА Р.М., ф. 2, оп. 1, спр. 2881, арк. 73.

⁷ ЦГА Р.М., ф. 1, оп. 1, спр. 3995, арк. 12.

⁸ Монтегье Ш. Избранные сочинения. - М., 1955. - С. 281.

⁹ Записки Бессарабского статистического комитета. - Кишинев, 1868. - Т.3. - С.112.

¹⁰ ЦГА Р.М., ф. 4, оп. 1., спр. 80, арк. 1.

¹¹ ЦГИА СССР, ф. 1308, оп. 1 (1820-1834), д. 57, л. 1-3.

¹² Кассо Л. Указ. соч. - С.10.

¹³ См.: ЦГИА СССР, ф. 1308, оп. 1 (1820-1834), д. 57, л. 9.

¹⁴ Там же. - Л. 7-10.

¹⁵ Lettre du baron de Brunnov a M-r de Bludorf // Projet de Code Civil pour la Bessarabie. 1824-1825. - St. Peterburg (S. a.). - P.3.

¹⁶ ЦГИА СССР, ф. 1261, оп. 1 (1826-1850), д. 15е, 15ж, 15и.

¹⁷ История государства и права СССР. Ч. 1. - М., 1985. - С. 200.

¹⁸ Кассо Л. Указ. соч. - С. 16.

¹⁹ История государства и права СССР. - Ч. 1. - С. 122-123.

* У другій пол. ХVІІІ- на поч. ХІХ ст. Молдавське князівство було васальною державою, що перебувала під сюзеренітетом Османської імперії.

** Молдавське князівство, розміщене західніше ріки Прут, ще на декілька десятиріч залишилося у васальній залежності від Османської імперії. Цим самим царське самодержавство та Османська Порта вчинили в 1812 р. кричуще беззаконня відносно Молдови - насильно розз'єднали Молдовську державу.